

Mer Minoritet

Rebecka Danielsson, Johanna Finndin, Anna Neld, Ellen Nordström

Om oss

Vi som står bakom **Mer minoritet** är Rebecka, Johanna, Anna och Ellen från sista terminen på kandidatprogrammet Språk, litteratur och medier vid Linköpings universitet. Projektet skapades i syfte att sprida kunskap om ett ämne som vi ansåg borde få mer uppmärksamhet i offentligheten. När vi insåg att vi kunde alldeles för lite om det förtryck som svenska nationella minoriteter har behövt och fortfarande behöver utstå, bestämde vi oss för att lära oss mer om ämnet. Vi vill med detta forum uppmärksamma röster från minoriteterna, men också belysa den bristande kunskapen som inte stannar hos oss utan är stor i hela landet och förhoppningsvis få fler att vilja lära sig mer.

Vi vill inte ta upp den redan begränsade platsen som finns för personer som tillhör minoriteterna att yttra sig. Istället vill vi skapa en plattform där personer kan berätta om sina upplevelser och vad de tycker borde komma till ytan. Du som läsare av denna hemsida kan ta del av intervjuer med representanter från tre av minoritetsgrupperna, läsa snabbfakta för att få kortfattad information och dessutom lära dig mer via våra förslag till vidare kunskapsinhämtning.

Har du egna erfarenheter som du vill dela med dig av? Kontakta gärna oss så att vi kan sprida fler upplevelser från representanter.

Som befolkning måste vi lära oss mer och dessutom bredda våra perspektiv för att på ett bättre sätt kunna lyssna och försöka förstå.

Okunskap kräver utbildning – Läs, lyssna och lär med oss!

Sociala medier

[Instagram](#)

[Youtube](#)

[Facebook](#)

Detta är en återpublicering av bloggen: [Mer Minoritet](#)

Ett projektarbete i kursen *Att publicera i den medierade offentligheten* vt 2022 som publicerats av

Linköping University Electronic Press i serien: [Linköping Electronic Press Workshop and Conference Collection, Nummer 29](#)

ISSN: 2003-6523

Om inget annat anges © Författarna. Denna publikation är licensierad under en [Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens](#).

Snabbfakta

Här får du en kort sammanfattning om Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Tornedalingar

Meänkieli ("vårt språk")

Antal tornedalingar: ca 50 000

Antal talare: ca 50 000-60 000

Modersmålstalare: ca 40 000

Historia: När landsgränsen mellan Sverige och Finland drogs 1809 delades Tornedalens språkområde i två. Meänkieli fick sitt nuvarande officiella namn år 2000.

Status: Oklar framtid. Spridningen av språket ökar.

Lånord från svenskan: hantuuki (handduk), daatturi (dator).

Visste du? Tidigare ansågs meänkieli vara en finsk dialekt. Nu klassas det som ett eget språk som har influenser från både finskan och svenskan.

Romer

Romani chib

Antal romer i Sverige: ca 50 000-100 000

Antal talare i Sverige: Ingen statistik hittad.

Historia: Folkgruppen romer sägs härstamma från nordvästra Indien. Därifrån har de sedan vandrat mot Europa. Man tror att de första romerna kom till Sverige redan på 1500-talet.

Status: Oklart. Ingen statistik över antal talare förs i Sverige är det svårt att veta språkets status.

Lånord i svenskan: tjej, jycke.

Visste du? Det romska språket har många olika dialekter och är ett språk utan nation. Det talas i ett flertal länder och klassas i många av dem som ett minoritetsspråk.

Judar

Jiddisch ("judiska")

Antal judar i Sverige: ca 20 000-25 000

Antal talare i Sverige: ca 3000

Antal talare i världen: ca 4 miljoner

Innan andra världskriget: ca 12 miljoner

Historia: Språket är ca 1000 år gammalt och uppkom genom den språkliga kombinationen av de semitiska och germanska språkfamiljerna.

Status: Oklar framtid. Få talare i Sverige.

Lånord i svenskan: barkis (långfranska med vallmofrön).

Ord som är lika i svenskan och

jiddisch: mame (mamma), kats (katt), hoyz (hus)

Visste du? Jiddisch är ett av flera judiska språk. Några andra är hebreiska, ladino och arameiska.

Samer

Samiska, Saemien giele ("samiska språket")

Antal samer: ca 50 000-70 000

Antal talare: ca 20 000-30 000

Historia: Ursamiskan utvecklades på Nordkalotten för cirka 3 000 år sedan. Samerna är Europas enda ursprungsfolk.

Status: Hotad. Vissa varieteter är redan klassade som utrotade.

Lånord i svenskan: Tundra, pulka.

Visste du? Samiskan är inte ett enda språk utan består av flera olika varieteter. De största är nordsamiska, lulesamiska, umesamiska och sydsamiska.

Sverigefinnar

Finska, Suomi

Antal sverigefinnar: ca 700 000

Antal talare i Sverige: ca 200 000-250 000

Historia: Finskan tillhör de finsk-ugriska språken och är nära besläktat med samiskan.

Status: Stabilt. Sverigefinnarna är den största nationella minoritetsgruppen i Sverige med högst antal talare.

Lånord i svenskan: känga, pjäxa.

Visste du? Att vara sverigefinne och att vara finlandssvensk är inte samma sak.

Sverigefinnar har finska rötter och bor i Sverige medan finlandssvenskar tillhör den minoritet i Finland som talar svenska.

En historia om förtryck

Sedan 2001 har meänkieli, finska, samiska, romani och jiddisch varit officiella minoritetsspråk i Sverige. I och med detta utsågs också indirekt fem officiella minoritetsgrupper, som då har vissa speciella rättigheter att använda och studera sitt språk. Sverige som stat har därmed officiellt valt att värna om dessa grupper specifikt och stötta fortlevnaden av deras språk.

Historisk sett har dock situationen sett väldigt annorlunda ut. Sverige har en lång historia av lagstadgat förtryck och regelrätta övergrepp mot de minoriteter som nu kallas officiella. Ett förtryck där Sverige i många fall har haft en aktiv roll i hur dessa gruppers språk har tappat talare och i vissa fall idag riskerar att dö ut. Vi lever därmed än idag med konsekvenserna av det systematiska förtrycket.

Tidig historia

Det är svårt att idag presentera konkreta fakta om de sociala förhållandena för de olika minoritetsgrupperna allt för långt bak i tiden, då de skriftliga källor som bevarats sällan tar upp detta. Dock kan mycket utläsas med hjälp av lagböcker. Till exempel vet vi att präster förbjöds att ha kontakt med romer år 1560. Detta innebar en mycket stark uteslutning ur samhället, eftersom romer inte fick döpas, gifta sig, begravas eller ens gå i kyrkan. För romernas del är ytterligare ett centralt årtal 1637, då alla romer fick välja mellan att skaffa fast bosättning, vilket i sig var extremt svårt för dem då ingen ville sälja eller hyra ut till en rom, eller helt enkelt lämna landet. De som inte följde detta riskerade dödsstraff.

Judar som ville bosätta sig i Sverige tvungna att konvertera till kristendomen ända fram till sent 1700-tal, och först år 1774 fick den första juden bosätta sig utan att konvertera. Några år senare, 1779, fick Sverige allmän religionsfrihet, dock med vissa begränsningar som att personer av annan tro än den protestantiska inte fick inneha högre ämbeten. I judarnas fall ansåg man dock att dessa begränsningar inte räckte, och en annan lag stiftades: judereglementet. Denna lag fastslog att judar endast fick bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping och de fick bara jobba inom vissa

borgerliga yrken. De förbjöds också från att delta i riksdagsval och från att gifta sig med andra än judar. Det dröjde ända till 1863 innan alla inskränkningar mot judar togs bort, och judar fick äga fastigheter i hela landet, arbeta statligt och gifta sig med vem de ville.

1900-talet och rasbiologi

Under 1800-talet försvann de flesta lagar som endast var riktade mot minoriteterna, men detta innebar inte att förtrycket följde samma bana. Tvärtemot så spirade samtidigt tankar om det egna folkets "renhet" i en grogrund av zoologi och nationalism. Baserat på dessa tankar grundades "Svenska sällskapet för rashygien" år 1909, vars huvudsakliga mål var att grunda ett rasbiologiskt forskningsinstitut samt införa steriliseringslagar i Sverige. Båda dessa mål uppnådes.

Statens institut för rasbiologi bildades 1922 med Sveriges ledande forskare inom rasbiologi Herman Lundborg som chef. Lundborg hade några år tidigare anordnat en utställning vid namn "Svenska folktyper", där bilder under rubriker som "finska och lapska typer", "svenska judar", "zigenare" och "rena nordiska typer" ställdes ut för allmän beskådning. Lundborgs syfte med utställningen var att peka ut farorna med rasblandning, då han ansåg att detta skulle leda till ett förfall av folket. På utställningen beskrevs samer som "en efterbliven utvecklingsform av människan" och det finska folket beskrevs ha dålig organisationsförmåga och slapp inställning till samhällsordning och lag.

I och med bildandet av det rasbiologiska institutet fick Lundborg och hans medarbetare tillgång till mer resurser för att genomföra fältundersökningar i många olika delar av Sverige där man samlade in diverse uppgifter om människor. Man kartlade allt ifrån huvudform, vikt, längd, näshöjd, ögonbredd, ögonfärg och hårfärg, och alla undersökta fotograferades, ibland utan kläder. De blev sällan informerade om vad den insamlade datan skulle användas till. Än idag lever en känsla av förnedring kvar hos samer och tornedalingar som var särskilt utsatta för dessa undersökningar.

Under 20-talet sågs Sverige som ett föredöme inom den rasbiologiska forskningen, och när man i Tyskland grundade ett rasbiologiskt institut 1927 hämtade man mycket inspiration från den svenska modellen.

Dock blev det svenska rasbiologiska institutet inte långlivat. Redan under 30-talet växte en viss skepsis mot de rasbegrepp som användes, och när chefen Herman Lundberg gick i pension 1935 ändrade institutet inriktning och man fokuserade mer på statistik och medicinsk genetik. Alltså la man undan studierna av "den nordiska rasen" och fokuserade mer på hur arvsanlag spelade in i sjukdom och hälsa.

Dock innebar fokusskiftet hos det rasbiologiska institutet inte att rasbiologin helt slutade praktiseras i Sverige. Människor har undersökts och katalogiserats av såväl läkare som lärare. Gravar har grävts upp och kvarlevor har förts iväg för att undersökas. Allt detta har skett efter att institutet bytte fokus.

Sterilisering

Utöver själva rasbiologin så blev ytterligare en kvarleva av det rasbiologiska institutet den steriliseringslag som stiftades 1935 och uppdaterades 1941. Den första versionen av lagen var relativt hårt reglerad. Då krävdes ett utlåtande från två läkare och en förmyndare för att fatta beslut om sterilisering, men den senare versionen släppte på kraven och det blev lättare att sterilisera personer baserat på "social indikation", alltså om man ansåg att en person inte kunde ta hand om sig själv eller sina barn. Detta ledde till att man baserat på fördomar om hur man bör uppfostra sina barn i många fall beslutade att sterilisera romska mammor.

Lagen i sig nämner inte tvång, men i praktiken rörde det sig i många fall om just det och det hände att man ställde personer inför ultimatum och på så sätt tvingade fram medgivande. Trots att tron på

rasbiologin successivt försvann levde också denna praktik kvar länge. Lagen avskaffades inte förrän 1976 och man uppskattar att ungefär 600 romska kvinnor tvångssteriliserades.

Språkbyte och skam

1800-talets växande nationalism ledde dock inte enbart till rasbiologi, utan tankarna om ett enat land ledde även till andra sorters förtryck. Under slutet av århundradet bestämde sig den svenska staten för att man ville ha ett starkt gemensamt språk för alla som bodde i Sverige, vilket innebar att man ville försvenska alla grupper som pratade ett annat modersmål. Detta gjorde man bland annat genom att göra svenska till det enda undervisningsspråket i skolan och på många platser var det till och med förbjudet för barnen att prata sitt modersmål på rasterna – kvarsittning eller aga var straffet för de som bröt mot reglerna.

Denna försvenskning pågick ända fram till 1960-talet, och man uppskattar att två generationer av talare helt tappade sitt språk. Särskilt utsatta var samer, sverigefinnar och tornedalingar. I meänkielis fall är det många unga idag som förstår meänkieli men inte pratar det själva, eller som kan tala språket men inte skriva eller läsa det (då detta är förmågor som främst lärs ut i skolan). När det kommer till sverigefinnarna så fanns det ett stort stigma kring finskan under mitten av 1900-talet. Det uppstod klasskillnader mellan finstalande och svenskar och många upplevde att de inte kom in i samhället ordentligt och blev särbehandlade och kränkta på grund av sitt ursprung. På grund av detta valde många föräldrar att inte föra finskan vidare till sina barn, eftersom finskan för dem främst var förknippad med skam och utanförskap.

Avslutande ord

Många av de saker som har tagits upp i denna text må kännas väldigt avlägsna, som att vi i dagens samhälle har rört oss så pass långt framåt att de inte längre är relevanta. De är helt enkelt historia. Men så är inte fallet, utan dessa övergrepp är mycket närmre än de verkar och i många fall är offren för dem fortfarande vid liv idag.

Minnet av majoritetens övergrepp på minoriteterna är något som majoritetsbefolkningen gärna glömmer bort, speciellt när man har ändrat åsikt och inte längre håller med om det som har gjorts i det förflutna, men minnet av dem lever kvar desto längre inom minoriteterna. Därför färgas relationen mellan majoritet och minoritet inte bara av majoritetens kvarlevande fördomar mot minoritetsbefolkningen, utan också av reservation från minoriteten, som minns vår gemensamma historia bättre. Det förflutna kan inte isoleras, hållas gömt eller glömmas bort, för vi lever med resultatet av det idag.

Ellen Nordström

Peter Rodhe: "Vi får ägna timmar åt att lära handläggare och intressenter om våra perspektiv"

Peter Rodhe som växte upp i Luleå är idag ledamot i *Sameföreningen i Stockholm* och har en lång bakgrund av engagemang inom samiska organisationer. Han fick rösträtt i *Sametinget* några år efter bildandet 1993, värvades av *Samiska rättsförbundet* i början av 2000-talet och var mellan 2011-2020 ordförande för den samiska riksorganisationen *Same Ätnam*. Engagemanget har även sträckt sig till andra samiska föreningar och stiftelser och nu senast Sameföreningen i Stockholm som med sin omfattande verksamhet formar många typer av engagemang genom bland annat samråd med kommun och region. I december 2021 publicerades slutrapporten [Att vara same i storstad](#) som rör psykisk hälsa, vårdberedhet och vårdbehov i Stockholm, där Peter satt med i referensgruppen.

Peter Rodhe, Foto: © Sveriges Radio Sameradiön & SVT Sápmi. Publicerat med tillstånd

Vårt samtal kretsade kring kunskapsbristen hos majoriteten, vad man måste lyfta och lära sig, rasism mot samer och problematiska samhällsstrukturer som gör att samer inte inkluderas tillräckligt i frågor som rör samer.

Vilken kunskap om samer tycker du brister mest hos allmänheten och kanske främst hos majoritetsbefolkningen? Vad behöver vi lära oss mer om?

– Det handlar dels om kolonisationen, dels om hur lagstiftningen har skett. Detta har mer eller mindre mörkats. Som exempel började Piteå lappmark först koloniserar vid 1750-talet och tog sedan fart på 1800-talet. Det gick från att det innan i princip bara bodde samer på dessa marker och några svenska prästsläkter till att nybyggarna kring 1850 var lika många som samerna. Det tog tre generationer innan svenskarna kom i majoritet. Att man placerade nybyggarna på samernas sommarvistesställen som varit centralpunkter i familjernas renbeteshemman, kan ha varit en medveten strategi för att dislokera folket som redan levde där. Alla släkter har sina historier om vad som skedde under denna tid, och som same påverkar det hur man ser på världen och historien.

– **1886 kollektiviserade Sverige renskötseln och samlade därmed in privat mark och omvandlade dispositionsrätten till staten och kyrkan. När man går in och exploaterar idag är det sällan att det samiska folket får ut den förlusten av mark som inte längre kan disponeras för renskötseln. Som med vindkraftparkerna, som blir helt obrukbara med 80 mils vägsystem och störande anläggningar. Någon kompensation till samerna för övertagandet av marker har egentligen aldrig skett.**

Vidare tror Peter att okunskapen om samer också visar sig i hur man ser på industrin i norr som positiv när gruvbrytning och skogsindustrin möjliggör fler arbeten och på så sätt gynnar Sverige. Peter lyfter det motsatta perspektivet som visar hur renbetesmarker och naturvärden förstörs.

– Man har behandlat Norrbottens inland i likhet med Indien och andra koloniserade länder och regioner. All infra- och samhällsstruktur bygger på att man tar ut rikedomarna ur regionen och förädlar det någon annanstans. Och för varje del i kedjan ökar mängden arbeten, värdet och vinsterna. Det är en uråldrig kolonial strategi för att flytta de värdeskapande kedjorna bort från de regionerna där råvarorna egentligen bryts.

intressenter om våra perspektiv"

Den svenska naturen visar resultatet av skogsindustrin medan argumentet för fler jobb inte speglar verkligheten. Samtidigt ger bevarade naturvärden arbete för många inom turism och ger också incitament för människor att bo där, eller ha ett sommarställe.

– **Flyger man över Arvidsjaur så ser man att det inte finns så mycket gammelskog kvar och det breder ut sig stora kalhyggesökmar. Detta har man svårt att på riktigt förstå och se i Stockholm tror jag. Det är en storskalig industri som pågår med otroliga ytor av naturförstörelse. Och det är inte många som jobbar med att skörda skogarna för maskinerna kan avverka stora ytor. Det ger jobb, men det är på marginalen. Likadant i gruvorna – jobben kommer senare i kedjorna och utanför den regionen.**

Upplever du även att det finns okunskap kring försvenskningen och diskrimineringen mot samer?

– Definitivt. Tyvärr är det ofta att vi i olika samråd får ägna flera timmar åt att lära handläggare och intressenter om våra perspektiv och om historien. Man möter i flera sammanhang att bristerna är stora. Det är motiverat att lära sig om detta eftersom att det är en stor yta av Sverige som sitter på denna historia.

– Det borde vara integrerat i svenska historieundervisningen, men mycket ska in i läroplanen också utöver regentlängder. Perspektiven behöver breddas på många sätt. Men man kan tycka att mer tid bör ägnas åt egentligen all samehistoria som varit en viktig del av Sverige från det att Sverige började komma till. Det handlar om lappmarkshandel, gamla ryska riket, Norge och Sveriges lappmarkshandel och så vidare.

Utsattheten, rasismen och fördomarna

Peter tror att fördomarna och den rasism som samer möter idag grundar sig i just okunskap. Utsattheten syns inte lika tydligt i storstäder i söder utan är snarare mer koncentrerad till områden i Norrbotten, både i större städer och i mindre samhällen. Där möter samer en mer direkt rasism.

– **Renar skjuts, folk skjuter på vägs skyltar som har samiska namn och mycket av hoten, fördomarna och rasismen sker också på nätet. I Gaaltje i Östersund finns en utställning som visar vad samer får utstå på nätet. I Stockholm däremot kan vi gå i kolt under högtidsstunder och det är sällan som någon blir påhoppad, men det finns samer som känner sig otrygga med att åka kommunalt med kolt som rapporten visade.**

Varför är rasismen tydligare i norra Sverige?

– Det är definitivt kopplat till äldre konflikter, rasism och fördomar som kanske gått i arv. Man utmålar samer som att vi står emot en rationell samhällsutveckling. När konflikter kring gruvor ökar och samiska frågor får mer uppmärksamhet så ökar också hat och påhopp. Som nu senast med gruvan i Gállok. Det gör att samer lever som i ett annat paradigm, där vi kan läsa om oss själva där skribenten kommer undan med rena felaktigheter, fördomar och retorik.

Peter lyfter dessutom frågan om att definitionen av utsatthet också påverkar vad man tar upp om ämnet. Den direkta rasismen och hoten är tydlig utsatthet, men även på andra plan kan man se att samer inte blir prioriterade i fråga om rättigheter att exempelvis lära sig samiska.

[Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk \(2009:724\)](#) specificerar i paragraf 4 att

”det allmänna ska ... främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna

intressenter om våra perspektiv"

minoritetsspråket ska främjas särskilt". Peter refererar till denna lag i fråga om utsatthet och förklarar att de teoretiska rättigheterna inte följs i praktiken.

– Minoriteter ska få samma rätt att lära sig sitt språk på samma sätt som svenskar har rätt att lära sig svenska. Och det bör vara på samma utbildningsnivå. Jag läste för någon vecka sedan att man har misslyckats med minoritetsspråkpolitiken. Lagen finns men jag vet av egen erfarenhet att de faktiska verktygen inte ger samiska barn samma möjligheter som svenska barn.

"DET HANDLAR OM ATT FÖRA IN DET SAMISKA I ALLA STÄLLEN DÄR DET ÄR RELEVANT"

Stockholm ingår i förvaltningsområdet för samiskan vilket innebär att en viss peng delas ut av staten för att realisera frågor som rör samer i exempelvis utbildningsfrågor. [Minoritetslagens](#) paragraf 5 tydliggör att "förvaltningsmyndigheter ska ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor". Enligt Peter är inte detta tillräckligt för att synliggöra samer och samisk historia i praktiken. Medlen hamnar i förvaltningens system där handläggare ibland inte har någon kunskap eller idéer om vad man ska göra med pengarna. Rådgivning med minoriteten sker men istället för att medlen används direkt i den samiska verksamheten eller på kunniga samiska projektledare, får frivilliga lägga ideell tid på att hjälpa myndigheterna att skapa verksamhet.

Förvaltningsområden

Förvaltningsområden för samiska, meänkieli och finska ska enligt lag erbjuda minoriteterna möjligheten att använda sitt språk hos myndigheter samt i förskola och äldreomsorg. Kommuner som ingår i förvaltningsområdet får statsbidrag som baseras på invånarantal och hur många områden kommunen är med i. Bidraget ska användas till kartläggning av behov i kommunen, samråd, informationsinsatser, kulturaktiviteter och utbildningsinsatser i förskolan och äldreomsorgen.

– Det finns massor av exempel från samrådsforum vi har med muséer och bibliotek där man har gått förbi oss och genererat frågor från sina perspektiv. Vi tycker att det i första hand är vi som ska generera frågorna och behoven. Samma sak gäller inom forskningen. Universitet och forskare hittar på egna frågor som kan vara intressanta men som inte alltid ger effekt för det samiska samhället och kunskapen. Forskningsfrågorna borde komma från oss i första hand. Det handlar om delar kring historien som behöver grävas djupare i, om konsolideringen av det samiska samhället i alla fyra länder men också om hälsofrågor. När vi nu varit med i arbete med Region Stockholm kring [Att vara same i storstad](#) där vi kom in tidigt i projektet och där det dessutom var en same med i arbetet, då upplever vi från samiskt håll att vi fått tillräckligt inflytande.

– Inom dekolonisationsperspektivet finns intressanta idéer som egentligen handlar om att föra in det samiska i alla ställen där det är relevant. Tidigare har det suddats bort för att man inte tänkt på det. Jag var i Sigtuna i helgen och upptäckte att bruksföremål i horn från 1100-talet hade samma ornamentik som samiska knivskaft idag. Där hade man skrivit att det troligen är av samisk härkomst. Antagligen hade det varit en same med här för annars hade detta kanske inte nämnts. Det finns många exempel som detta.

Peter förtydligar att de strukturella problem som finns idag inte alltid är riktade mot individer, utan snarare mot det samiska samhället. Ens sätt att se på ämnet och ens agerande bottnar i okunskap och fördomar. För att detta ska skifta krävs utbildning och förmågan att se saker från fler vinklar.

intressenter om våra perspektiv"

– Människor måste kunna ställa sig utanför sina system och betrakta dem utifrån för att kunna se frågor från ett annat perspektiv. I Sverige får vi automatiskt det svenska perspektivet genom kulturen, skolan och massmedia. Men vi samer har ett försprång i att kunna växla perspektiv, till en annorlunda historie- och verklighetsbeskrivning att titta från.

– Vi kan bara komma till rätta med strukturella fördomar genom att få talutrymme i media i kombination med att kunskapen om samer måste lyftas på alla nivåer.

Rebecka Danielsson

avskräckande exempel på hur det har varit"

Försvenskningen speglas i meänkielin – Irene Muskos: "Ett avskräckande exempel på hur det har varit"

Irene Muskos, 63 år, har i många år engagerat sig i frågor rörande tornedalingars rättigheter, kultur och språk. Som tornedaling tillhör hon en av Sveriges fem nationella minoriteter – men hon tänker sällan på hur hon faktiskt identifierar sig.

– Självklart är jag tornedaling, men man behöver liksom inte identifiera sig i den miljön man är – man är bara. Jag är ju svensk också, naturligtvis, förklarar Irene.

– Att jag är svensk tornedaling betyder att jag är född i de här trakterna och har släkt i de här trakterna. Och språket förstås! Meänkielin är ju den tydligaste markören. Vi särskiljer ju oss inte från andra folk här runtom på något sätt, förutom med språket.

Kunskapen i svenska språket viktig

Irene bor i den lilla byn Svanstein vid Torne älv, precis vid finska gränsen. Hon är född i trakterna, växte upp med tvåspråkiga föräldrar och hade den tornedalska kulturen närvarande. Irene har alltid behärskat både svenska språket och meänkieli – men det var enbart svenskan som ansågs fördelaktig i Sverige under Irenes uppväxt.

– Det sågs aldrig som något plus att jag kunde tala meänkieli. Jag har aldrig märkt att skolan skulle ha uppskattat, eller på något sätt lyft, att man kunde språket. Jag hade en lärare som också var tvåspråkig och han uppskattade min meänkieli, men det var ett undantag, berättar Irene.

– Det finns många jämnåriga med mig som farit illa i skolan, folk som farit väldigt illa just för att de inte kunnat svenska. De har fått stå där och skämmas och de har fått åthutningar för att de inte förstår. Det har jag aldrig upplevt, för jag kunde svenska när jag började i skolan.

Med sina föräldrar har Irene alltid talat meänkieli, men hon menar att svenskan ändå alltid funnits där på något sätt. Som barn lekte hon och hennes bror ofta skola hemma och skrev mycket på svenska. Detta var något som deras föräldrar uppmuntrade, eftersom de visste att svenskan var så viktig i just skolan.

– De visste att man behövde kunna svenska för att klara av skolan. Själva hade de inte problem med svenskan som yngre, men många i deras generation hade det svårare då ett flertal inte kunde annat än meänkieli. Man hade en mycket sträng regim i skolan när det gällde språket, förklarar Irene.

Nationalismens tidsålder

Den stränga regimen i skolan uppkom med nationalismens tidsålder i Europa i slutet av 1800-talet. I Sverige ville regeringen stärka det svenska språket och därför försvenska folkgrupperna i landet som talade ett annat språk som modersmål, som meänkielin, samiska och finska. Försvenskningen resulterade bland annat i att all undervisning i skolan skedde på svenska och att andra språk i stort sett förbjöds att talas där.

Försvenskningen pågick i nästan ett sekel, från slutet av 1800-talet och ända in på 1960-talet, och drabbade minoriteterna och minoritetsspråken hårt, med flera generationer av tappat språk och skam.

avskräckande exempel på hur det har varit"

Precis som Irene berättar drabbade försvenskningen alla tornedalska barn hårt i skolan – framför allt förr. Men trots att försvenskningen inte var lika påtaglig för Irene som för tidigare generationer var den fortfarande närvarande.

– Man ska komma ihåg att även om jag hade det bra i skolan så var det som att språket och vår värld inte fanns när man var där. Det existerade inte. Nästan alla talade meänkieli hemma men i skolan var det som någonting dolt, som alla visste men ingen direkt pratade om, berättar hon.

Spåren av försvenskningen i meänkielin

Även i dag ser tornedalingarna spåren av försvenskningen i meänkielins utsatthet. Trots [minoritetslagen](#), som bland annat ska "främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige" och särskilt främja barns "utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket", är det svårt att lära sig språket om det inte sker direkt i hemmet.

– Språket är utsatt i dag eftersom det är så svårt att hitta lärare i meänkieli. Man har ju tappat någon generation talare däremellan. Sverige hade kunnat göra mer tidigare – nu försöker man ju i alla fall, men då är ju frågan om det inte är för sent, förklarar Irene.

Islossning i Torne älv, Svanstein, Övertorneå. Finland till vänster om älven. Foto: © Irene Muskos.

Irene har tidigare jobbat som lärare i meänkieli på folkhögskola, översatt texter för myndigheter och har länge varit engagerad i viktiga frågor för minoriteten, då hon tidigt insåg vikten av att främja språket och kulturen. År 1981 grundades *Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset* och det var i stort sett då hon insåg vikten av den tornedalska identiteten och språket.

– Jag pratar två språk till mina barn. Det beror på att det hände något när jag gick med i riksförbundet och började jobba med de här viktiga frågorna. Med min förste son pratar jag svenska men med mina två yngre söner, som föddes efter jag gick med, bestämde jag mig för att prata meänkieli redan på BB. Och det var ju för att det hände något i mitt eget huvud – jag insåg att jag måste byta språk om mina barn ska få det här språket överhuvudtaget.

En ökad kunskap för förståelse av vår samtid

Det lider stor brist på kunskap gällande minoritetsgrupperna, deras historia och nuvarande situation bland Sveriges majoritetsbefolkning. Att historien, med försvenskning, diskriminering och rasbiologi,

avskräckande exempel på hur det har varit"

uppmärksammas är mycket viktigt för att förstå minoriteternas och minoritetsspråkens situation i dag – och inte minst för att förstå situationen för nyanlända i dag och se till att historien inte upprepar sig.

– Jag tänker mig att det är viktigt att lära sig om just det som har varit svårt – det som rör språket och kulturen framför allt. Inte minst för att förstå hur svårt det kan vara för folk som kommer till Sverige i dag, menar Irene.

– Jag har själv jobbat med folk från Afrika och Afghanistan, där många av eleverna är analfabeter – så jag har sett att det tar tid att kunna anamma ett annat språk. Vi kommer också se nu hur många som kommer hit från Ukraina som kommer att ha det svårt att lära sig svenska, trots att deras förutsättningar är bättre än för många av mina tidigare elever.

Irene förtydligar att problemen med svenska språket inte existerar bland tornedalingarna i dag, utan att det snarare har blivit det omvända.

– Sen har ju inte vi några problem med svenskan här uppe längre, utan här tappar vi ju meänkielin mer och mer på grund av hur historien har utspelat sig. Det är väldigt tråkigt. Och det kan ju vara ett avskräckande exempel på hur det har varit för både samerna och oss tornedalingar, liksom de andra minoriteterna. Vi är inte något man har hurrat för och varit stolt över att ha i landet. Störst går först – och svenskan och Sverige är ju störst, fortfarande.

IRENES TIPS – för den som vill lära mer

[Resan längs älven – Naturprogram](#)

[Och i Tornedalen sol – Dokumentärserie om Tornedalen](#)

[Svenska eller finska – Reportage om språkstriden i Tornedalen](#)

[Podcast: Försvenskade namn i Tornedalen](#)

Anna Neld

blir nekad på grund av min romska klädsel."

Nina Lundberg: "De stänger dörren framför näsan på mig – blir nekad på grund av min romska klädsel."

Nina Lundberg, Foto: © Per Kristiansen.
Publicerat med tillstånd från fotografen

Nina Lundberg, brobyggare på arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholm, berättar i en intervju om sina erfarenheter av diskriminering både i sitt eget liv men också utifrån sin yrkesroll som brobyggare. Hon berättar hur hon blivit bemött av stängda dörrar till de offentliga rummen på grund av sin romska klädsel.

– De stänger dörren framför näsan på mig – de tror inte att jag har tillträde till det offentliga rummet, berättar Nina.

Utanförskapet för romer i Sverige

Romerna är en av Sveriges nationella minoritetsgrupper. De har genom åren varit förtryckta och behandlats som en andra klassens medborgare.

Nina Lundberg, brobyggare på arbetsmarknadsförvaltningen i Stockholm, tog sig tid att delta på en intervju med oss för att hjälpa oss att förstå hur romers situation i samhället ser ut. Nina var en av de första utbildade brobyggarna som anställdes av Stockholm stad.

Brobyggare

En brobyggare är en person med romsk språk- eller kulturkompetens som fungerar som en länk mellan romer och olika samhällsinstitutioner. Målet med att anställa brobyggare är att bygga relationer och bryta fördomar som finns i samhället genom att öka myndigheters och romers kunskaper om varandra.

"NÄR VI ANSTÄLLEDES DÅ VISSTE MAN INTE, I STADEN, VAD MAN SKULLE GÖRA. MAN HADE FÖR UPPDRAG ATT ARBETA MED DEN ROMSKA GRUPPEN, MEN HUR?"

Det var ett stort projekt att ta sig an och Nina beskriver hur hon, tillsammans med sin kollega Mikael Tofteson, började med att mobilisera minoritetsgruppen och försöka reda ut varför romer stod utanför arbetsmarknaden och varför de hade så stora problem att integreras i samhället. I dag arbetar Nina, tillsammans med flera andra brobyggare, fortfarande för att minska det sociala utanförskapet för romer och få in dem på arbetsmarknaden.

Nina upplevde diskriminering först när hon kom till Sverige

Nina själv är finsk-rom, hon växte upp i Danmark dit hennes föräldrar hade kommit från Ryssland som krigsbarn. Under sin uppväxt märkte Nina inte av någon diskriminering eller särbehandling på grund av att hon var rom, det var först när hon kom till Sverige som hon upplevde diskriminering.

– Jag har gått i skolan, jag hade samma förutsättningar som andra barn. Jag har aldrig känt av att jag skulle vara andra klassens medborgare, förrän jag flyttade till Sverige när jag var 20 år och jag är femtioplussare nu. När jag kom hit, om de inte kunde identifiera mig som rom då fick jag olika arbetsplatser. Med åren har jag sett att jag har inte samma förutsättningar som andra, även om jag kanske har mer meriter än många andra – bara det att man ser kläderna, när man hör mitt namn då kommer jag oftast till intervju men om man ser mig i mina romska kläder då nekas jag ofta.

Att få höra om Ninas upplevelse på den svenska arbetsmarknaden är skrämmande. Detta är något som vi själva inte haft tidigare vetskap om.

blir nekad på grund av min romska klädsel."

– Många romer vill inte uppleva det. De känner sig förnedrade när de blir nekade arbete eller att ens få komma på intervju just för att de kan identifieras som romer, så många i dag byter namn.

Nina lyfter fram ett konkret exempel hon har från en tidigare praktikant som haft problem med arbetsökandet.

– Han pratar flytande svenska, har ett väldigt akademiskt språk och är utbildad. Men hans namn har varit till nackdel för honom, så han har fått byta namn. Det är helt idiotiskt, men så är det. Han skickade in väldigt många ansökningar men fick inga svar, medan hans kusin som sökt till samma arbetsplatser och hade ett annat efternamn fick flera svar även fast deras ansökningar var likvärdiga.

Nina själv har egna erfarenheter där hon bemötts på helt olika sätt när kontakten varit via mejl eller telefon, där de endast vetat hennes namn, gentemot att träffas på riktigt då de ser henne klädd i traditionell romsk klädsel.

– När de ser mig blir de jätteförvånade, vissa kan till och med säga: jag trodde inte det var en sådan som du som skulle komma.

Vikten av romers upplevelser av utbildning

När vi frågar Nina om hur dagens samhälle har påverkats av det historiska förtrycket av romer kommer vi in på romernas exkludering från rätten till skolgång. Längre hade romska barn inte samma rätt till utbildning som majoritetsbefolkningen.

År 1965 fattades beslutet att även romer hade rätt till utbildning men det var först 1969 som det praktiserades. Det har satt sina spår då de generationer som inte hade tillgång till utbildning inte alltid ser värdet av skolan.

– Fortfarande är det många grupper som anser att man inte behöver gå till skolan eftersom man ändå inte får något jobb. Den generation som vi har i dag har inte så stor framtidstro, man får inte det stöd som man skulle behöva i skolan. Och med den förebild vi har i dag, att de unga inte får jobb, så hamnar man väldigt snabbt snett och har ingen motivation för att fortsätta skolan heller.

Nina har själv arbetat inom skolan innan sin anställning på arbetsmarknadsförvaltningen och där fick hon se hur lätt det är för romska barn att falla mellan stolarna. De har inte alltid samma förutsättningar som andra barn eftersom romer historiskt sett inte haft samma tillgång till utbildning och därför kan stödet hemifrån saknas. I kombination med detta får de inte alltid det stöd de behöver från skolan i de fall där föräldrar kan sakna läskunnighet eller tillräckliga svenskkunskaper för att kunna hjälpa sina barn med skoluppgifter. Nina uppmärksammade även att man ofta missar att identifiera romska barn med funktionsvariationer just på grund av avsaknaden av stöd.

När det kommer till det som lärs ut i skolan om Sveriges nationella minoritetsgrupper uttrycker vi den brist vi själva upplevt i vår utbildning kring det historiska och nutida förtrycket. Nina verkar chockad över hur bristande vi anser att vår utbildning kring ämnet varit och hänvisar till att det står i läroplanen att man ska lära sig om de nationella minoriteterna. Men vi kommer överens om hur otydligt det faktiskt är vad man ska lära sig när de nationella minoriteterna tas upp i skolan. Nina beskriver hur hon själv ändå har sett och upplevt att det brister i skolan och att skolan inte känner att de har tid att ta sig an ämnet i sin helhet.

– Jag instämmer om att det kan vara bristfälligt från skolverket, säger Nina och berättar om deras samarbete med skolverket och att hon, efter vårt samtal, kommer se över skolverkets arbete med minoritetsgrupper.

blir nekad på grund av min romska klädsel."

Hur kan vi skapa förändring?

Verkligheten som romerna står inför är oroväckande och det är tydligt att något behöver göras för att samhället ska gå framåt i rätt riktning – mot en framtid där det finns mer stöd för att aktivt motarbeta utanförskapet och diskrimineringen som finns i dag.

Var ligger ansvaret? Vem är det som ska ta ansvar för att skapa en bättre kännedom kring romers förtryck?

– Ansvaret ligger hos makthavarna. Att säkerställa att romer får lika rättigheter, man behöver se över insatserna lika väl som man gör för de som är nyanlända som kommer till Sverige. Samma sak kan man göra för den romska gruppen eftersom man systematiskt har stått i utanförskap i generationer utan att få möjlighet att få komma in i det offentliga rummet.

Vad kan man göra för att förändra tankesättet hos majoritetsbefolkningen och bryta fördomar?

– Jag tror att väldigt många gånger så härstammar det från föräldrarna. Det föräldrarna är rädda för överförs automatiskt till barnen. Men de barn som har gått i skola med romska barn, där ser jag ofta att de har en annan syn på romer.

Genuina möten mellan romer och majoritetsbefolkningen är något som Nina förespråkar för att minska fördomar i samhället.

– Att förändra bilden är jättesvårt utan att man ger mer information, men också att romerna själva får utrymme i de offentliga rummen. Jag vill ha in flera som har kompetens inom olika områden och jag vet att dessa personer finns, utöver de som visar upp sig i ideella sammanhang. Jag vill att de ska vara offentligt anställda i positioner där de har makt att förändra. Vi har sett att romer ofta gör ett bättre arbete än personer som tilldelats uppdrag men inte har en koppling till romerna.

Det behöver även ske en förändring i vilka det är som sitter på makten när det kommer till de romska frågorna – romer behöver vara representerade av romer.

Johanna Finndin

LÄR MER

Här hittar du tips på läs- och sevärda hemsidor, artiklar, böcker, filmer, videoklipp, serier och dokumentärer som på olika sätt informerar om Sveriges nationella minoriteter.

Allmän information

[Institutionen för språk och folkminne](#)

[Minoritet.se](#)

[Forum för levande historia – Rasism mot olika grupper](#)

[Populär historia – Om rasbiologiska institutet](#)

[Jakten på språket: minoritetsspråkens historia – Dokumentärserie på UR Play](#)

Judar – Jiddisch

[De svenska judarnas historia – Judiska museet](#)

[Antisemitism: då och nu – Forum för levande historia](#)

[Min judiska historia - Dokumentär på UR Play](#)

[En ö i havet – Bok av Annika Thor](#)

[Jude i Sverige – Bok med 29 texter av olika författare](#)

Sverigefinnar – Finska

[Språk och identitet – Sverigefinnarnas Arkiv](#)

[Sverigefinländare, sverigefinne eller finlandssvensk? – Åbo Akademi](#)

[Sverigefinnar tycker och talar – Språkbruk](#)

[Lagom mycket finsk – Dokumentärserie på UR Play](#)

[Finnjävlar – bok av Kristian Borg \(red.\)](#)

Romer – Romani chib

[Det romska minnet – Dokumentärserie på SVT Play](#)

[Antiziganism i historien och idag – Forum för levande historia](#)

[Romsk inkludering – Stockholm stads arbete med inkludering](#)

[Två generationer romer om uppväxt & antiziganism – Youtube-video](#)

[Romernas historia i Sverige – Fakta på SO-rummet](#)

Tornedalingar – Meänkieli

[Svenska Tornedalingarnas Riksförbund](#)

[Jag var en lägre ras – Dokumentär på SVT Play](#)

[Meänkieli lever i Tornedalen: men har tystnat i undervisningen – Forskning](#)

[”Det var viktigt att bli sedd som svensk” – Svenska Dagbladet \(2021\)](#)

[Svenska eller finska – Ett reportage om språkstriden i Tornedalen i Öppet Arkiv](#)

Samer – Samiska

[Sametinget](#)

[Samer.se](#)

[Gravplundrarna – Dokumentär på SVT Play](#)

[Min samiska historia – Program på UR Play](#)

Stöld – Bok av Ann-Helén Laestadius